

KÖKSAV Yayınları

Rus İşgali Sonrasında Azerbaycan Topraklarında Ermeni İskânı

Yazar(lar): Fahri Valehoğlu-Hacılar
Dr., Azerbaycan Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı.
haciyevf@yahoo.com

Kaynak: *KÖK Araştırmalar KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, Ermeni Araştırmaları II, Cilt XII, Sayı 2 (Güz 2010), ss. 35-44*

Yayıncı: KÖKSAV KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı

ISSN: 1302-292X

Baskı Tarihi: Ocak 2012

URL: <http://www.koksav.org.tr/arsiv/201012206>

KÖKSAV Arşivini kullanmış olmanız <http://www.koksav.org.tr/arsiv/bilgi/ilkeler.php>'deki KÖKSAV Yayınlarının Kullanım Şartları ve Sınırlamaları'nı kabul etmiş olduğunuzu göstermektedir. KÖKSAV Yayınlarının Kullanım Şartları ve Sınırlamaları'na göre, eğer kayıtlı değilseniz, derginin bütün bir sayısını indiremez, bir makalenin birden çok nüshasını çoğaltamazsınız. Ayrıca KÖKSAV Yayınlarının içeriği ticarî olarak değil, ancak kişisel olarak kullanılabilir.

Eserin daha çok kullanım hakkına sahip olmak için <http://www.koksav.org.tr/yayin/iletisim.php>'de bilgilerine erişebileceğiniz yayıncı ile temas kurunuz.

KÖKSAV bağımsız, günlük siyasî konumu olmayan, gönüllü olarak hizmet veren vakıf statüsünde bir kurumdur; merkezine Türkiye ve Türk dünyasını alarak araştırmalarını ulusal ve uluslar arası sosyal, siyasî ve stratejik konulara yoğunlaştırır, araştırma ve incelemeler yapar ve yayar. KÖKSAV hakkında daha çok bilgi edinmek için, lütfen koksav@koksav.org.tr adresinden temas kurunuz.

KÖKSAV Yayınlarında ifade edilen bütün görüşler, değerlendirmeler ve varılan sonuçlar yalnızca yazar(lar)ına aittir.

© KÖKSAV 2012 Ankara

KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı
KÖKSAV . Ankara

<http://www.koksav.org.tr>

Rus İşgali Sonrasında Azerbaycan Topraklarında Ermeni İskanı

Fahri Valehoğlu-Hacilar

Fahri VALEHOĞLU-HACILAR, “Rus İşgali Sonrasında Azerbaycan Topraklarında Ermeni İskanı” *KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt XII, Sayı 2 (Güz 2010), ss. 35-44.

1805-ci il Kürekçay ve 1813-cü il Gülüstan mükavileleri sonucunda hakimiyeti altına aldığı Kuzey Azerbaycan bölgelerinde yerli Türklerin mövkelerini zayıfladığı öz idareçiliğini güçlendiren Rusiya İmperatorluğu 1828-ci il Türkmençay ve 1829-cu il Edirne sülh sazişlerinden sonra Kuzey Azerbaycan Türklerine karşı açık-aşkar demografik tecavüz siyasetini yürütmekten çekinmedi. Bu sazişler neticesinde Azerbaycan topraklarına kompakt şekilde 130 min Ermeni meskunlaştırıldı.

Gürcüstan Merkezi Tarih Arhivinde 1827-1830-ci illere aid olan ve yüksek rütbeli Rus memurlarının Karabağ, Nahçıvan, İrevan, Ahıska-Ahılkelek kimi Türk bölgelerinde kütlü Ermeni yerleşimine esas yaradan resmi yazışmalarından ibaret oldukça önemli belgeler korunmaktadır. Onlardan “Karabağa ve diğer eyaletlere İrandan serhedyanı Ermeni mühacirlerinin köçürülmesi” [«О переселении из Персии в Карабаг и прочие провинции армян, пограничных выходцев»], Azerbaycandan (Güney Azerbaycan nezerde tutulur – F.V.) Ermenilerin Ermeni vilayetine köçürülmesi işi” («Дело о переселении армян из Азербайджана в Армянскую область»), “Ermenilerin ve Yunanların Türkiyeden Rusiya hüdudları dahiline köçürülmesi” («Дело о переселении армян и греков из Турции в пределы России») başlıklı dosyeler hüsusi marak doğurur.

Mehz bu dosyelerde toplanan ilkin resmi yazışmaların icrası aradan bir müddet keçenden sonra Güney Kafkazda günümüze keder davam eden hüzsüzlüğe, etnik karşıdurmalara ve bir çoh kanlı olaylara neden oldu, Ermenilerin köçürüldükleri yeni erazilerin en kedim ve köklü sakinleri olduklarını iddia etmelerine, yerli Türk ehalini ketliamlara ve ata yurdlarından mecburi köçlere meruz koymalarına, Azerbaycan-Türk toprakları üzerinde özlerine dövlet kurmalarına, Karabağı işgal etmelerine, Gürcüstanın Cavahet (Ahılkelek) bölgesine özerklik telebinde bulunmalarına revac verdi. Sonucda çohmilletli Kafkazin günümüzdeki etno-siyasi heritesinde yalnızca Ermenilerin yaşadığı tek rengle boyanmış geniş monoetnik bölgeler meydana geldi.

Anahtar sözcükler: Ermeni iskanı, Karabağ, Arşiv belgeleri, Kafkaslar

Fahri VALEHOĞLU-HACILAR, “Armenian Settling In Azerbaijan Land After Russian Occupation”, *KÖK Journal of Social and Strategic Researches*, Vol. XII, Num. 2 (Autumn 2010), pp. 35-44.

The Russian empire strengthened its governance by weakening the positions of the local Turks in Northern Azerbaijan regions which came under its control as a result of 1805 Kurekchay and 1813 Gulistan treaties. The empire, after the 1828 Turkmenchay and 1829 Edirne peace agreements, did not deviate from openly pursuing its

demographic aggression politics against the North Azerbaijan Turks. As a result of these treaties compact 130 thousand Armenians were settled to Azerbaijan land.

In Central Georgian History Archive very important documents of 1828-1930s are being preserved which consist of official letters of Russian high officials that created basis for massive settlement of Armenians in Turkish regions such as Karabagh, Nakhchivan, İrevan, Ahıska-Akhalkalak. Among them “The settlement of borderline Armenian immigrants from Percia to Karabakh and other provinces”, “The case about the settlement of Armenians from Azerbaijan (here the North Azerbaijan is intended-F.V.) to Armenian province”, “The dossier about Settlement of Armenians and Greeks from Turkey to Russian territory”, rouses special interest.

The fulfillment of the primary official letters collected in these documents after some time became the reason for instability, ethnic confrontations, and for many bloody events in South Caucasus. This also led to Armenian’s claim of being the most ancient and fundamental inhabitants of the new land where they have been settled, their creation a state in Azerbaijan-Turkish land, the execution of Turkish population and their forced movement from their own land, their occupation of Karabakh. It also stimulated Armenian’s demand for autonomy in Georgia’s Javakhet (Akhalkalak) region. As a result, there appeared wide mono ethnic region, where only Armenians are living, colored in one color in the ethno-political map of multinational Caucasus.

Key Words: Armenian settling, Karabagh, Archive documents, The Caucasus

Arhivlerinde Azerbaycan’la ve ümumen Güney Kafkaz’la bağılı mühüm ehemiyetli tarihi senedlerin mühafize olunduğı ölkelerden biri de konşu Gürcüstan’dır. Bunun esas sebebi milli dövletçilik, metbuat, edebiyat ve medeniyet tarihimizde hüsusi yer tutmuş bu ölkenin paytahtı Tiflis şehrinin XIX yüzyilde Güney Kafkaz’ın baş şeheri rolunu oynaması ve bu dövrdə Rusiya İmperatorluğı’nun Kafkaz Canişinlik İdaresi ve diger inzibati dövlet kurumlarının mehz bu şeherde yerleşmesinden ireli gelir.

Gürcüstan Merkezi Tarih Arhivi’nde (GMTA) sahlanılan senedler içerisinde Türkmençay ve Edirne sülh mükavileleri neticesinde Güney Kafkaz’da (özellikle Karabağ, Nahçıvan, İrevan ve Ahıska-Ahılkelek bölgesinde) Türk etnik varlığının sışıdırılması ve yad etnik ünsürlerin, hüsusen de Ermenilerin yerleşdirilmesi yönünde gerçekleştirilen demografik siyaseti eks etdiren senedler büyük önem daşıyır. Bele senedlerden hronoloji ardıcılığa göre başda gelen Tiflis herbi gubernatorunun 4 iyun 1827-ci il tarihli hesabat mektubudur. 1826-28-ci iller Rusiya-İran müharibesinde Rusların cebhe hettinde tam üstünlüyü ele aldıkları bir zamana tesadüf eden bu mektubdan Erzurum’da yaşayan Ermeni tacir Anton Krikur oğlunun Rus hökumetine Nestorian Ermenilerin İranlılara karşı silahlandırılmasını teklif etdiyi ve şifahi suretde herbi gubernatora bunları söylediği belli olur:

“Menim atam Krikur Seyl oğlu çohdan Rusiya imperatorunun tebeeliyini götürmek isteyirdi. Ona göre de hemişe özünün Böyük derjasına (Rusiya dövletine - F.V.)

sadikliyini göstermek için vasiteler ahtarır ki, Rusiya tebeeliyini götürenden sonra orada da Türkiye İmperiyasının paşalarının ona verdiği imtiyazlara malik olsun. Menim valideynime Rusiya tebeleri sırasında olmak hoşbehtliyi nesib olmasa da, o mene hökm etdi ki, aşağıdakılar barede sizin hökümeti melumatlandırım. Nestorian adlanan halk İranlılara mehsus Selmas şeharinden 12 saatlık mesafede, İmidt dağları erazisinde yaşayır, sayları 50-60 min ev arasındadır. Onlar sethi olarak Türkiye sultanına tabe olsalar da öz üzerinde onun hakimiyetini kabul etmirlir. Hemişe İranlılarla düşmen şeraitinde olan Nestorian halkı İranlılar terefinden sıhışdırılarda onlara müharibe elan edir ve bu müharibeni Türkiye sultanının kömeyi olmadan aparır. Dediklerimize nestorianların üzerine hücum etmiş şahzadenin onların malımı-mülkünü garet etmesini de elave etmek lazımdır. Baş verdiği gündən tekriben 8 il ötdüyü ve Kribovedov'un da bildiyi bu hadise Türkiye ile sülhü pozmadı. Yuharıda keyd olunanlardan aydın görünü ki, nestorianların İranlılara karşı sizin rehberliyiniz ve ya benim atam, yahud da ki, benim terefimden silahlandırılması Rusiya ve Türkiye imperiyaları arasında sülhün pozulması kimi kıymetlendirile bilmez...”

Mektubda, daha sonra Anton Krikur oğlunun nestorianların hamısının Rusiya tebeeliyini götürerek İran'a karşı savaşda Rusiya yanında yer almağa hazır olduklarını söylediği ifade olunur¹.

Kafkaz'da migrasiya prosesleri ile bağlı GMTA-da sahlanılan materiallar içerisinde daha çoh dikketimizi celb eden 1105-ci fond 55 sayılı dosye - “Karabağa ve diger eyaletlere İrandan serhedyanı Ermeni mühacirlerinin köçürülmesi” [«О переселении из Персии в Карабаг и прочие провинции армян, пограничных выходцев»] başlıklı resmi senedler toplusu oldu². Bu senedlerden aydın olur ki, İran tabeliyinde, Urmiye gölü hövzesinde yaşayan Ermeniler ve Yunanlar Kafkaz canişini general İ. Paskeviç'e ünvanladıkları müracietlerinde Rusiya İmperiyasının hüdudları dahiline köçürülmelerini hahiş edirlir³. Müracietde köçmek isteyenlerin sayının 15 min aileden ibaret olduğu, ümumilikde Urmiye bölgesinde Yunan ve Ermenilerin 145 kende yaşadığı ve bu kendlerin ehalisinin 2/3-sini Yunanların, 1/3-ni ise Ermenilerin teşkil etdiyi belli olur.

Müracietle bağlı Paskeviç Kuzey Azerbaycan'ın Şeki, Şirvan ve Karabağ bölgelerinin idareçisi polkovnik⁴ Abhazov'a mektub yazarak konkret telimatlar verir. 27 dekabr 1827-ci il tarihli, 528 sayılı bu mektubunda o, köçmek isteyenlerden Şeki, Şirvan ve Karabağ vilayetlerine, heresine 2 min aileden az olmamak şartile, neçe Ermeni ailesinin yerleşdirilmesi mümkünüyü ile bağlı siyahılar hazırlamağı tapşırır.

Abhazov terefinden Paskeviç'e ünvanlanmış 9 fevral 1828-ci il tarihli cavab raportunda verilen tapşırığı yerine yetirmek için keyd olunan vilayetlerdeki

¹ Gürcüstan Merkezi Tarih Arhivi (GMTA), fond 2, siyahı 1, dosye № 1968.

² Hüsüsile keyd etmek isterdik ki, bu arhiv senedinin keydiyyat-istifade verekesinden onunla yalnız Ermeni tedkikatçılarının (V. Parsamyan, L. Haçatryan, M. Darbinyan, L. Melikset-Bek) tanış olduğu belli olur.

³ GMTA, f. 1105, dosye № 55, verekler 2-3.

⁴ “polkovnik” ve metinde daha sonra istifade olunacak “podpolkovnik”, “mayor”, “poruçik”, “podporuçik”, “praporşik” Rusiya İmperatorluğunun ordusunda herbi rütbelir idi.

mahallarda naib vezifesini icra eden “Tatar”ların (: Azerbaycan Türklerinin), hüsusen de Karabağın “Tatar” naiblerinin kömeyine bel bağlamağın boş ve menasız olduğu bildirilir ve köçkünlerin hansı şartlar esasında meskunlaştırılacağı, onlara güzestler verilip-verilmeyeceyi barede dekik melumat verilmesi hahiş olunur⁵.

Daha sonra Abhazov Paskeviç’e onun gösterişine uygun olarak tertib etdiyi siyahını gönderir⁶. Bu siyahıda

Şirvan vilayetine - 2860 aile,

Şeki vilayetine - 400 aile,

Karabağ vilayetine ise - 10870 ailenin köçürülmesi mümkünlüyü keyd olunur. Karabağ vilayetinin mahallarının ayrı-ayrılıkda aran ve dağlık hisselerine neçe Ermeni ailesinin köçürülmesi mümkünlüyü ile bağlı siyahıda eks olunmuş melumatı hüsusi olarak cedvel şeklinde tekdım edirik:

Mahalın adı	Mahalın aran hissesi	Mahalın dağlık hissesi
Dizak mahalı	2347 aile	496 aile
Verende mahalı	65 aile	95 aile
Haçın mahalı	30 aile	291 aile
Çelebürt mahalı	110 aile	4790 aile
Talış mahalı	140 aile	520 aile
Bergüşat mahalı	353 aile	304 aile
Kapan mahalı	-	1329 aile

Cedvelden görüldüyü kimi Rus memurları terefinden Karabağ vilayetinin dağlık erazilerine 7825, aran erazisine ise 3045 Ermeni ailesinin köçürülmesinin mümkün olduğu müeyyen olunur.

Keyd edek ki, bu arhiv belgesinin 27-ci veresinde Kuzey Azerbaycan’ın Kuba vilayetinde hansı sahelere ve ne keder Ermeni’nin yerleşdirilmesi mümkünlüyü barede siyahı da eks olunmuşdur.

Paskeviç 27 fevral 1828-ci il tarihinde Tebriz’den Abhazov’a yazdığı 285 sayılı mektubunda İrevan ve Nahçıvan vilayetlerine 18 mine keder ailenin yerleşdirilmesi için kifayet keder torpağın olduğunu, ancak Ermenilerin bir hissesinin keti ve kerarlı şekilde Karabağ’a meskunlaşmak istediklerini ifade edir. O, Karabağ’da yalnız dövlete mehsus torpaklarda 8600-den çoh ailenin yerleşdirilmesine imkan olduğu için Ermenilerin bu teleblerine yoh dememeyi

⁵ GMTA, f. 1105, dosye № 55, vv. 3-4.

⁶ GMTA, f. 1105, dosye № 55, vv. 5-9.

lüzumlu bildiyini de vurgulayır⁷.

Yuharıda tekdım edilen mehfi yazışmalardan ve 10 fevral 1828-ci ilde imzalanmış Türkmençay mükavilesinden sonra, yeni ki, Araz çayının şimalına Ermenilerin köçürülmesi için tam zemin yaradıkdan sonra Paskeviç Karabağ'a köçmek isteyinde olan İran tebeeli Ermenilerin Ucan ve Türkmençay mentekeleri arasında yerleşen ve cemi 150-160 ailenin yaşadığı Üzümcü, Karakovman, Kuşçu ve Hesenabad adlı Ermeni kendlerine toplaşmasını emr edir, onların köçmesine yardım göstermek için ise Rus ordusunun 41-ci Yeger alayının Ermeni esilli mayoru Melikov'u bu kendlere ezam edir. Belelikle, Güney Azerbaycan'da dağınık, sepelenmiş halda yaşayan Ermenilerin Kuzey Azerbaycan'a – Karabağ, İrevan ve Nahçıvan bölgelerine Türklere mehsus topraklara kompakt şekilde meskunlaşdırılması prosesine start verilir.

Arhiv senedlerinden köç proseslerine nezaretin birbaşa Rus ordusunun milliyetce Ermeni olan zabitlerine hevale olunduğu melum olur. Misal için, İrevan komendantı vezifelerini icra eden podpolkovnik Arkutinskiy-Dolkorukov'un Paskeviç'e raportundan belli olur ki, Selmas'dan Ermenilerin köçürülmesi ile bağılı ilk başda poruçık Melik-Yusupov ve praporşik Şahnazarov meşğul olub, titulyar müşavir⁸ Yenikolopov ise general Pankratyev'in razılığı ile Hristian köçkünler ve yerli Müselmanlar arasında mübahiseli meselelerin aydınlaşdırılması ile meşğul olurdu⁹.

Saray müşaviri¹⁰ Usimoviç Paskeviç'e ünvanladığı mektubunda (29.02.1828-ci il) Hristianların köçü ile bağılı 15 maddeden ibaret olan gösteriş verir. Onlardan 4-ü aşağıdakılardır:

- (1) Köç prosesine nezaret etmek için Hristian Köçkünler Komitesi yaradılsın;
- (2) Köçkünlerin yerleşdireleceyi erazilerde Hristianlardan ibaret ayrıca daire (okrug) ve mahallar yaradılsın. Çalışılsın ki, Hristianlar Müselmanlarla karışık yaşamasınlar. Bunun için bezi Müselman, elece de Hristian kendlerinin onların dindaşlarının daha sıh yaşadığı bölgelere köçürülmesi meselesine bahılsın;
- (3) Köçkünlerin yerleşdirilmesi için yaşamağa elverişli, heyat için sağlam ve suyu bol olan topraklar seçilsin;
- (4) Köçkünlere güzestler ve imtiyazlar verilsin¹¹.

Yuharıdaki gösterişlere emel olunur. Hristianların Köçkünler Komitesi ve bu

⁷ GMTA, f. 1105, dosye № 55, vv. 11-13.

⁸ titulyar müşavir - Çar Rusiyasında 9-cu dereceli mülki rutbe.

⁹ GMTA, f. 2, s. 1, dosye № 2237.

¹⁰ saray müşaviri - Çar Rusiyasında 7-ci dereceli mülki rutbe.

¹¹ GMTA, f. 1105, dosye № 55, vv. 13-15.

komitenin köçürülme bölgelerinde, o cümleden Nahçıvan'da filialları yaradılır, Ermenilerin kompakt şekilde meskunlaşmalarını temin etmek için yerli Türkler başka erazilere köçürülür, köçkünlere pul mevacibleri teyin olunur [Nahçıvan çayı kırağında Türkler yaşayan kendlerden ne keder ailenin diğer kendlere köçürülmesi barede melumat GMTA-da 2-ci fondun 1-ci siyahısında "Azerbaycan'dan (Güney Azerbaycan nezerde tutulur – F.V.) Ermenilerin Ermeni vilayetine köçürülmesi işi" («Дело о переселении армян из Азербайджана в Армянскую область») adı altında sahlanılan 2237 sayılı dosyenin 185-187-ci verekerinde, İrevan vilayetinde köçe meruz kalan kendlerin adı ve ehalinin sayı bu dosyenin 124-129-cu verekerinde eks olunur, Karabağ'a yerleşdirilmiş Ermeni ailelerine hansı tarihte ve ne keder gümüş pul verildiği barede Abhazov'un tertib etdiyi siyahı ise eyni senedin 137-138-ci verekerinde yer alır].

Onu da elave edek ki, keyd olunan dosyenin terkiibindeki senedlerde Selmas bölgesinden Arazın şimalına köçen Ermenilerin bir kısmının ad-soyadları, ailedeki kişilerin ve kadınların sayı gösterilmekle cedvel şeklinde gösterilmiştir¹².

1828-ci ilin iyul ayında yazılmış hesabat karakterli mektubdan Ermeni esilli podporuçik Manas bey Melik-Yusupov'un 150 Ermeni ailesini Karabağ'da Karaçay ve Terter çayları arasında ona mehsus olan torpaklarda yerleşdirdiği belli olur. Abhazov'un Sipyagine Şuşa'dan yazdığı 21.08.1828-ci il tarixli, 3760 sayılı raportunda Berdeye yerleşdirilmiş 232 aileden ibaret Urmiye Ermenisini Terter çayı kırağındaki Madagiz adlanan yere köçürdüyünü, 224 aileden ibaret Marağa Ermenisinin ise Karabağ'ın Çelebürt ve Talış mahallarının Şıharh ve Kazarh yörelerinde meskunlaşdırılmasına emr verdiyini yazır. Bahşeli Melik-Yusuf oğlu ve Kokraman (Kehreman) Melik-Zahariy oğlu ise Karabağ'a yerleşmek arzularını Bağır han Çelobianski'nin (Çelebili'nin) töretdiyi maneeler ucbatından gerçekleştire bilmediklerini şikayet edirlir¹³. Tezyiklerden sonra Bağır han güzeşte getmeye mecbur edilir.

Keyd edek ki, Tiflis'de sahlanılan arhiv menbeleri hele Türkmançay mükavilesinden 15 il evvel, yeni 1813-cü ilde imzalanmış Gülüstan mükavilesinden sonra Ermenilerin Rus himayedarlarının desteyi ile Karabağ'da yerli Türklerin sıhışdırılması istikametinde çekinmeden aqressiv fealiyyet yürütdüklerini göstermekdedir. Bu işde Kafkaz canişini A.Yermolov'un yahın silahdaşı, Karabağ, Şirvan ve Şeki eyaletlerinin idareçisi vezifesini daşıyan Ermeni esilli general Valerian Madatov mühüm rol oynamışdır. Madatov'un ölümünden sonrakı 1830-31-ci illere aid "Madatov terefinden torpakların ve

¹² GMTA, f.2, s. 1, dosye № 2237, vv. 84-86.

¹³ GMTA, f. 1105, dosye № 55, v. 21.

kendlilerin menimsenilmesi” («Присвоение Мадатовым земель и крестьян») başlıklı arhiv senedinden Madatov’un İran’a kaçmış Şirvanlı Mustafa hanın mülkünü menimsemesi barede praporşik Memmed Emir Eli oğlunun melumatı, elece de Mehdikulu han Karabağlı’nın onun İran’a kaçmasının sebebkârının Madatov’un olduğu barede şikayet mektubuna dair bilgi verilir¹⁴. Hatırladık ki, Yermolov’un canişinliyi dövründe, 1819-cu ilde Mehdikulu han öz topraklarını Madatov’a “hediyeye” etmeye mecbur olmuşdu.

Gürcüstan Merkezi Tarih Arhivi’nde sahlanılan “Ermenilerin ve Yunanların Türkiye’den Rusiya hüdudları dahiline köçürülmesi” («Дело о переселении армян и греков из Турции в пределы России») başlıklı dosyede¹⁵ ise Edirne sülh sazişi ile sona yetmiş 1828-29-cu iller Türk-Rus müharibesinin sonucunda Türklerin yaşadığı Ahıska-Ahılkelek ve Barmaksız (Tsalka) bölgelerine Ermenilerin ve Yunanların kütleli köçürülmesi ile bağlı resmi yazışmaları eks etdiren senedler cemleşdirilmişdir.

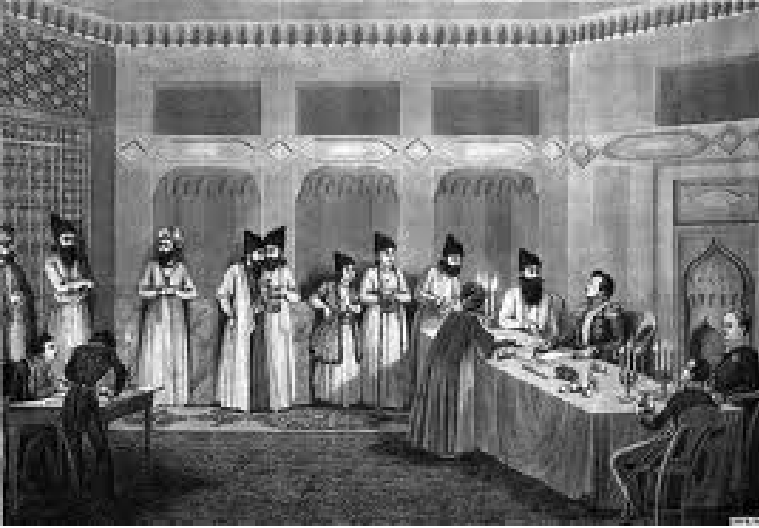
Mehz bu yuharıda gösterilen ilkin resmi yazışmaların icrası Yer küresinin cennet guşesi olan Güney Kafkaz’da o zamandan bu güne kimi hökm süren hüzensuzluğun, milli zeminde karşıdurmaların ve bir çoh kanlı olayların esasını koydu, Ermenilerin köçürüldükleri yeni erazilerin en kedim ve köklü sakinleri olduklarını iddia etmelerine, Azerbaycan-Türk toprakları üzerinde özlerine devlet kurmalarına, Karabağ’ı işgal etmelerine, Gürcüstan’ın Cavahet (Ahılkelek) bölgesine özerklik istemelerine revac verdi.

Ermeniler yeni meskunlaşdıkları Azerbaycan toprakları içerisinde imperialist havadarları terefinden üzerlerine koyulmuş şerefsiz missiyanı çoh büyük ustalıkla yerine yetirdiler. Onların bilavasite iştirakı ile Güney Kafkaz’da demografik proseslere süni istikamet verildi. Yerli Türk ehali ketliamlara ve ata yurdlarından mecburi köçlere meruz kaldı. Sonucda çohmilletli Kafkazların günümüzdeki etno-siyasi heritesinde yalnızca Ermenilerin yaşadığı tek renge boyanmış geniş monoetnik saheler meydana geldi.

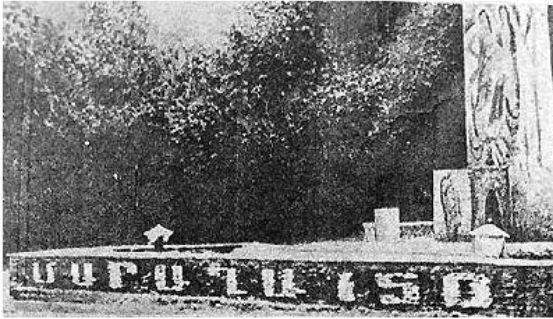
¹⁴ GMTA, f. 2, s. 1, dosye № 2630.

¹⁵ GMTA, f. 2, s. 1, dosye № 2594.

Resimler

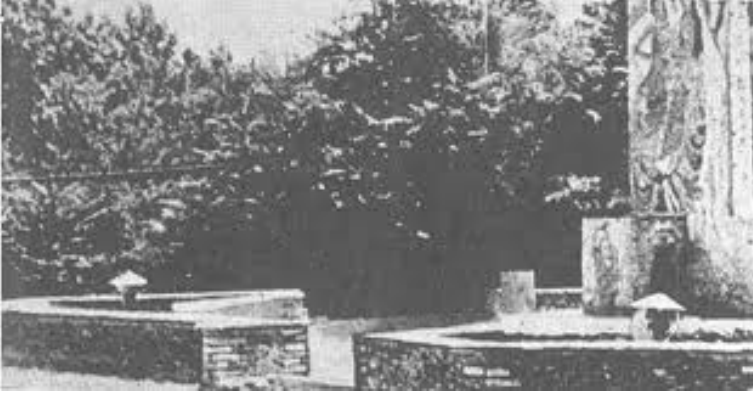

1. 1828 Türkmençay sazişinin imzalanma töreni

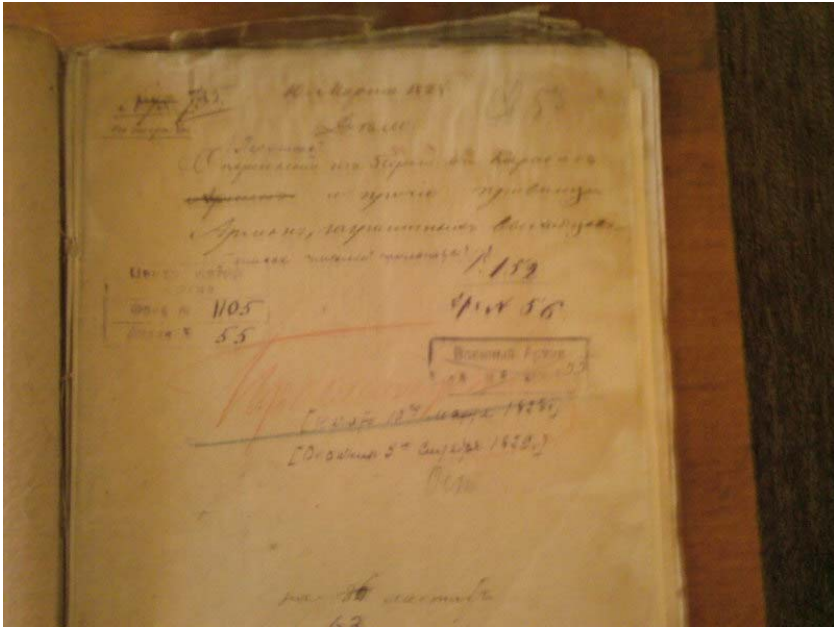

Memorial "Maraga - 150" mounted in 1978 on the occasion of 150 anniversary of arrival of Armenians from Persian region Maraga to Karabakh. In 1988 as the Armenians in Nagorny Karabakh began "realisation of right of the nation for self-determination" inscription on the memorial "Maraga - 150" immediately disappeared

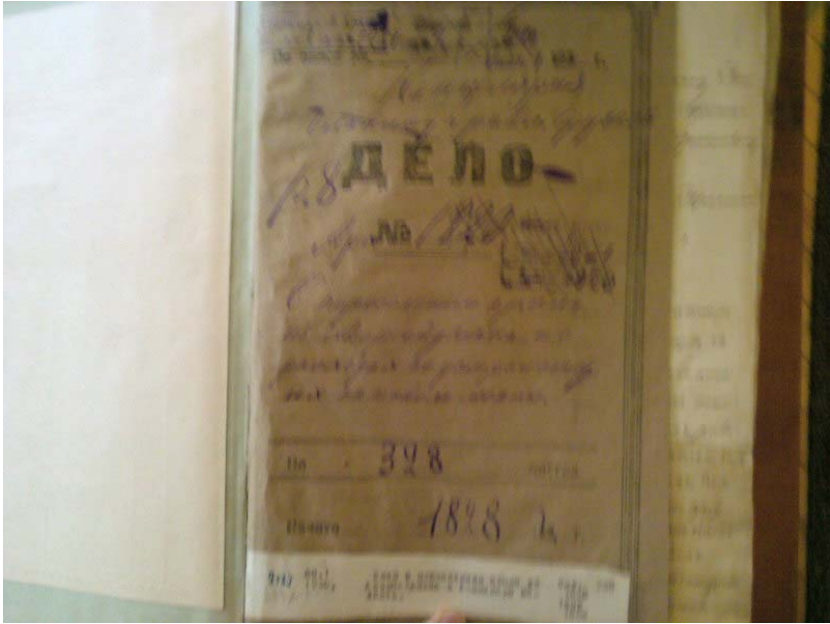
2. Ermenilerin Karabağ'a iskan edilmesinin 150. yılı şerefine Ermenilerin kendileri tarafından Karabağ'ın Marağa köyünde 1978 yılında yapılmış anıt.

3. Anıtın üzerinden 150 rakamı silinmiş bu günkü durumu

4. Ermenilerin Kuzey Azerbaycan'a iskanı ile alakalı arşiv dosyesi

5. Ermenilerin Kuzey Azerbaycan'a iskanı ile alakalı arşiv dosyesi

Kaynaklar

Gürcüstan Merkezi Tarih Arhivi GMTA

GMTA, fond 2, siyahı 1, dosye № 1968

Tiflis herbi gubernatorunun 4 iyun 1827-ci il tarihli hesabat mektubu.

GMTA, 1105-ci fond, dosye № 55

“Karabağ’a ve diger eyaletlere İrandan serhedyanı Ermeni mühacirlerinin köçürülmesi” [«О переселении из Персии в Карабаг и прочие провинции армян, пограничных выходцев»] başlıklı resmi senedler toplusu.

GMTA, 2-ci fond, 1-ci siyahı, dosye № 2237

“Azerbaycan’dan (Güney Azerbaycan nezerde tutulur – F.V.) Ermenilerin Ermeni vilayetine köçürülmesi işi” («Дело о переселении армян из Азербайджана в Армянскую область»).

GMTA, f. 2, s. 1, dosye № 2630

“Madatov terefinden torpakların ve kendilerin menimsenilmesi” («Присвоение Мадатовым земель и крестьян») başlıklı arhiv senedi.

GMTA, f. 2, s. 1, dosye № 2594

“Ermenilerin ve Yunanların Türkiye’den Rusiya hüduğları dahiline köçürülmesi” («Дело о переселении армян и греков из Турции в пределы России») başlıklı dosye.